

Program Master: *Multilingvism și interculturalitate în context european*
Disciplina: Analiza critică a discursului
Titular curs: Ioana RAICU, Lector univ. dr.
An de studiu: II
Semestrul: II

Analiza critică de discurs – Repere de curs

Principii majore în studiul **analizei critice de discurs** ca teorie:

- Trece dincolo de metodele de analiză propuse de studiile lingvistice
- Ia în calcul contextul social, politic, economic și cultural
- Se axează pe discursuri provenind din zona studiilor sociale, politice, din domeniul economic, medical, etc.
- Are ca centru major de interes în studiile de analiză ceea ce Lee numește "relația dintre limbaj și perspectiva asupra lumii" ("relationship between language and world-view" (Lee 1992))

Ca metodă, analiza critică de discurs poate fi definită ca fiindu-i necesar să îndeplinească anumite "condiții minime" (Fairclough 1993: 8-9) pentru a-i putea fi recunoscută perspectiva multidimensională asupra discursului. Prin urmare, ea trebuie să fie:

- 1. "o metodă îndreptată către o **analiză multidimensională**" care să faciliteze stabilirea unor "relații între schimbările sociale și cele discursive"
- 2. "o metodă îndreptată către o **analiză multifuncțională**" pentru care "practicile discursive în schimbare" contribuie la / dau naștere la "schimbare în domeniul cunoașterii, al relațiilor sociale, al identităților sociale"
- 3. "o metodă îndreptată către o **analiză istorică**" căci analiza de discurs ar trebui să se concentreze asupra proceselor de structură din construcția textelor și din constituirea pe termen mai lung a 'ordinii discursurilor' (adică a configurărilor totale a practicilor discursive ale anumitor instituții sau chiar a unei întregi societăți)
- 4. "o metodă **critică**" - "critică" implică scoaterea la iveală a unor legături și cauze ascunse; implică, de asemenea, intervenție, de exemplu furnizarea de resurse pentru cei care s-ar putea afla în dezavantaj ca urmare a schimbării"

În formularea "analiză critică de discurs", "critică" este cuvântul cheie (Teun van Dijk, 1997): deși analiștii de discurs pot alege să facă analiză de discurs "într-o manieră distanțată și dezinteresată, încercând să rămână 'obiectivi', așa cum o cer majoritatea normelor

erudiției”, “ar putea, de asemenea, să devină mai activ implicați în subiectele și fenomenele pe care le studiază, așa cum ar face-o cineva (fie în mod intenționat sau nu) de îndată ce ar studia abuzul de putere, influența, inegalitatea, așa cum sunt ele exprimate sau reproduse în discurs. Savanții critici își exprimă în mod explicit poziția socială și politică; ei nu se feresesc să “ia partea” sau să participe în mod activ cu scopul de a dezvălui, demistifica sau de a pune la îndoială supremația în analizele lor de discurs.”

Michel Foucault, teoretician de bază al analizei de discurs, spune că aceasta se referă la analizarea 'enunțurilor' și nu este același lucru cu analiza lingvistică, și nici discursul nu trebuie privit drept limbaj. Analiza de discurs se ocupă cu “specificarea 'formațiunilor discursive' (denumite adesea 'discursuri') variabile din punct de vedere socio-istoric, sisteme de reguli ce permit anumitor enunțuri dar nu și altora să intervină în anumite momente, locuri și locații instituționale” (Fairclough 1992: 40). Unitatea unui discurs se bazează nu atât pe constanța și unicitatea unui obiect, cât pe spațiul în care diverse obiecte ies la lumină și sunt continuu transformate, care “spațiu” este definit în termenii unei relații între 'instituții, procese economice și sociale, tipare comportamentale, sisteme de norme, tehnici, tipuri de clasificări, moduri de caracterizare' (Foucault citat în Fairclough 1992: 41-42).

Pentru Fairclough, **relația dintre discurs și societate este una dialectică**, la fel ca și relația dintre practicile discursive și subiecții sociali, în sensul că poziția dialectică privește subiecții sociali ca fiind modelați de practicile discursive, dar și capabili la rândul lor de a remodela și restructura acele practici. (Fairclough 1992: 45).

Contextul

- Identitatea socială a unui vorbitor, ca de exemplu genul, etnia sau vârsta, pot fi privite ca făcând parte din contextul formațiunii discursive.
- Fairclough concluzionează că nu se poate pur și simplu apela la context pentru a explica ceea ce este spus sau scris sau felul în care este interpretat, așa cum fac mulți lingviști în sociolingvistică sau pragmatică: trebuie făcut un pas înapoia formațiunii discursive și a articulării formațiunilor discursive în clasele de discursuri pentru a explica **relația context-text-sens** (Fairclough 1992: 47-48).

Relația context-text-sens

Așa cum suntem de acord cu Foucault (și la fel ca el, cu Fairclough și cu alții) că toate **textele** “reactualizează” alte **texte**, înclinăm să credem că toate “**contextele**” le reactualizează

pe altele dinainte, mai mult, că toate textele depind de contextele lor, că sensul acelor texte este dat de această relație dintre texte și contextele lor și, mai mult, contextul poate fi privit în mod diferit în funcție de sens.

Relația dintre '*discurs*', '*gândire*' și '*putere*' (van Dijk 1997, vol. 2: 20) (discourse, mind and power) aduce în prim-plan chestiunea "puterii ca acces la discurs"

Accesul preferențial la discursul public este o sursă vitală de putere. Acest acces este administrat în multe feluri subtile, dincolo de cine deține și controlează în mod direct conținutul discursului. Accesul poate fi organizat și instituționalizat ca o rutină, de exemplu prin campanii de informare, interviuri, conferințe de presă, comunicate de presă și alte genuri de discurs direcționate către jurnaliști. Astfel, o informație ce pare obiectivă poate fi făcută publică în multe feluri diferite astfel încât să pară credibilă și chiar va fi crezută și reprodusă. Ceea ce e valabil în mass-media este în mod mai general adevărat în ce privește controlul discursului de către grupuri sociale de putere. (van Dijk 1997, vol. 2: 21)

ACD nu este atât o direcție, o școală sau o specializare alături de multe alte "abordări" în studiile de discurs. Mai degrabă, își propune să ofere un alt "mod" sau o altă "perspectivă" de teoretizare, analiză și aplicare în întregul câmp de studiu. Ceea ce este crucial pentru analiștii critici de discurs este conștientizarea explicită a *rolului lor în societate*.

Cercetarea critică asupra discursului trebuie să satisfacă o serie de **condiții** pentru a-și realiza țelurile în mod efectiv:

- ca în cazul tradițiilor de cercetare de tipul mai marginal, cercetarea ACD trebuie să fie o cercetare "**mai bună**" pentru a putea fi acceptată.
- se concentrează în primul rând pe **probleme sociale** și **chestiuni politice**, și nu atât de mult pe paradigmele și trendurile curente.
- analiza critică destul de empirică a problemelor sociale este de obicei *multidisciplinară*.
- mai degrabă decât să descrie pur și simplu structuri de discurs, ACD încearcă să le explice din punct de vedere al **caracteristicilor interacțiunii sociale** și, mai ales, a **structurii sociale**.
- în mod caracteristic, ACD se apleacă asupra felurilor în care structurile de discurs **pun în joc, confirmă, legitimează, reproduc** sau **pun sub semnul întrebării relații de putere și supremație în societate**.

Fairclough și Wodak (1997: 271-80) rezumă principalele principii ale ACD după cum urmează:

- 1. ACD face trimitere la probleme sociale*
- 2. Relațiile de putere sunt discursive*
- 3. Discursul constituie societatea și cultura*
- 4. Discursul presupune muncă ideologică*
- 5. Discursul este istoric*
- 6. Legătura dintre text și societate este mediată prin ACD*
- 7. Analiza de discurs este interpretativă și explicativă*
- 8. Discursul este o formă de acțiune socială*

Majoritatea tipurilor de ACD vor ridica întrebări despre felul în care structuri specifice de discurs sunt desfășurate în reproducerea de dominare socială, fie că sunt parte dintr-o conversație sau o comunicare de știri sau alte genuri și contexte. Astfel, vocabularul tipic al multor savanți în ACD va cuprinde noțiuni precum:

“putere”, “influență”, “supremație”, “hegemonie”, “ideologie”, “clasă”, “gen”, “rasă”, “discriminare”, “interese”, “reproducere”, “instituții”, “strucutră socială” și “ordine socială”

în afara noțiunilor mai familiare de analiză de discurs. (Teun A. van Dijk)

Cercetarea ACD are în vedere subiecte de analiză precum:

Inegalitatea între sexe

Discursul mass-media

Discursul politic

Etnocentrismul, antisemitismul, naționalismul și rasismul

Chestiuni ce țin de la dominarea de grup până la puterea instituțională

Cu toate acestea, rămân anumite scăpări de ordin metodologic și theoretic:

În primul rând, interfața cognitivă dintre structurile de discurs și cele ale contextului social local și global este rareori redată explicit și apare de obicei numai în ce privește noțiunile de cunoaștere și ideologie (van Dijk 1998). Astfel, în ciuda unui număr mare de studii empirice de discurs și putere, detaliile teoriei multidisciplinare a ACD care ar trebui să lege *discursul și acțiunea de percepție și societate* se află încă pe ordinea de lucru.

În al doilea rând, există încă un **decalaj** între studiile de text și discurs oral mai orientate lingvistic și abordările diverse în sfera socialului. Cea dintâi categorie ignoră conceptele și teoriile din sociologie și știință politică în ce privește abuzul de putere și inegalitatea, în timp ce cea de-a doua categorie rareori se angajează într-o analiză de discurs detaliată. Integrarea unor diverse abordări este prin urmare foarte importantă pentru a putea ajunge la o formă satisfăcătoare a unei *ACD multidisciplinare*.